

IDIOMATIK IFODALARNI TARJIMA QILISH: INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLAR

Amriddinova Sitabonu

Samarqand davlat chet tillar instituti

Ilmiy rahbar: Zubaydova Nilufar Ne'matullayevna

Annotatsiya

Ushbu maqolada idiomatik ifodalarni ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishdagi asosiy muammolar tahlil qilinadi. Idiomalar madaniy va kontekstual farqlar tufayli ko'pincha to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinmaydi, bu esa mazmun yo'qotilishiga yoki noto'g'ri talqinlarga olib keladi. Maqolada idiomalarni aniq va to'g'ri tarjima qilish uchun qo'llaniladigan usullar, ya'ni ekvivalental tarjima, tarjima jarayonida madaniy moslashtirish va kontekstni hisobga olish muhimligi ko'rib chiqilgan. Shuningdek, tarjimonlarga oid amaliy tavsiyalar berilib, tarjima sifatini oshirish yo'llari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: Idiomatik ifodalar, Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima, Tarjima muammolari, Madaniy moslashtirish, Ekvivalental tarjima

TRANSLATION OF IDIOMATIC EXPRESSIONS: PROBLEMS IN TRANSLATION FROM ENGLISH TO UZBEKISTAN

Amriddinova Sitabonu

Samarkand State Institute of Foreign Languages

Annotation

This article analyzes the main problems in translating idiomatic expressions from English to Uzbek. Idioms are often not translated directly due to cultural and contextual differences, which leads to loss of meaning or misinterpretation. The article examines the methods used to accurately and accurately translate idioms, namely equivalent translation, the importance of cultural adaptation and context in the translation process. It also provides practical recommendations for translators and suggests ways to improve the quality of translation.

Key words: Idiomatic expressions, English to Uzbek translation, Translation problems, Cultural adaptation, Equivalent translation

KIRISH

Globalizatsiya davrida tillararo muloqot va madaniyatlararo tushunish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Turli xil tillar va madaniyatlar o'rtasida ko'prik

vazifasini o'tovchi tarjima fani va amaliyoti esa ushbu jarayonning ajralmas qismidir. Tarjima – shunchaki bir tildan ikkinchi tilga soʻzma-soʻz koʻchirish emas, balki gʻoyalar, hissiyotlar, madaniy kontekst va stilistik nozikliklarni maksimal darajada saqlagan holda, manba tilidagi xabarni maqsad tilida ekvivalent tarzda qayta yaratish sanʼati va ilm-fanidir. Biroq, bu jarayon koʻplab lingvistik va madaniy muammolar bilan toʻla boʻlib, ular orasida idiomatik iboralarni tarjima qilish alohida murakkablik kasb etadi. Har bir til oʻzining noyob boyliklariga, oʻziga xos ifoda usullariga ega. Ana shunday til boyliklaridan biri bu – idiomatik iboralar yoki frazeologizmlardir. Idiomatik iboralar tilning eng qadimiy va dinamik qatlamlaridan biri boʻlib, ular tilning oʻziga xosligini, xalqning mentalitetini, tarixini, urf-odatlarini, kundalik hayotini va dunyoqarashini oʻzida mujassam etadi. Ular soʻzlar va soʻz birikmalarining erkin maʼnosidan butunlay farq qiluvchi, koʻchma, metaforik maʼnoga ega boʻlgan barqaror birikmalardir. Masalan, ingliz tilidagi "It's raining cats and dogs" iborasi soʻzma-soʻz "mushuklar va itlar yogʻayapti" degan maʼnoni bersa-da, uning haqiqiy maʼnosi "judayam kuchli yomgʻir yogʻayapti" demakdir. Bunday iboralarni toʻgʻridan-toʻgʻri, soʻzma-soʻz tarjima qilish maqsad tilda kulgili, tushunarsiz yoki hatto maʼnosiz boʻlib chiqishi mumkin. Ingliz tili idiomatik iboralarga nihoyatda boy til hisoblanadi. Kundalik muloqotdan tortib, adabiy asarlar, publitsistika va ilmiy matnlargacha ular keng qoʻllaniladi. Oʻzbek tili ham oʻzining boy maqollari, matallari, iboralari va frazeologizmlari bilan mashhur. Ammo, ikkita tilning grammatik tuzilishi, leksik tizimi, semantik maydoni va eng asosiysi – madaniy kodlari oʻrtasidagi keskin tafovutlar ingliz tilidagi idiomatik iboralarni oʻzbek tiliga adekvat va ekvivalent tarzda tarjima qilishda jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Birinchidan, koʻchma maʼnoni tushunish va qayta yaratishdagi qiyinchilik. Idiomalar asosan koʻchma, metaforik maʼnoga ega boʻlganligi sababli, ularning har bir soʻzining alohida maʼnosidan yorib chiqib, butun birikmaning umumiy maʼnosini anglash tarjimondan chuqur lingvistik va madaniy bilim talab qiladi. Agar tarjimon iboraning asl, yashirin maʼnosini tushunmasa, notoʻgʻri tarjima qilish ehtimoli juda yuqori boʻladi. Masalan, "to break a leg" iborasi soʻzma-soʻz "oyogʻini sindirish" degani boʻlsa-da, teatr olamida "omad tilayman" maʼnosida ishlatiladi. Bu kabi iboralarni soʻzma-soʻz tarjima qilish butunlay boshqa, xato maʼnoni beradi. Ikkinchidan, madaniy-tarixiy tafovutlar. Har bir idiom oʻzining kelib chiqishiga, xalqning tarixiga, diniy eʼtiqodlariga, ijtimoiy qatlamlariga, urf-odatlariga, afsonalari va ertaklariga bogʻliq boʻladi. Ingliz madaniyatiga xos boʻlgan tushunchalar, voqealar yoki simvollar oʻzbek madaniyatida mavjud boʻlmasligi yoki boshqacha maʼno kasb etishi mumkin. Masalan, "to carry coals to Newcastle" (maʼnosi: "ortiqcha narsani olib borish, foydasiz ish qilish") iborasi Nyukasl shahrining koʻmir sanoati markazi boʻlganligi bilan bogʻliq. Oʻzbek tilida bunday geografik va iqtisodiy kontekst yoʻq. Shuning uchun unga "Namanganga piyoz olib borish" kabi oʻzbek madaniyatiga mos ekvivalent tanlash talab etiladi. Baʼzan esa toʻliq ekvivalent topish

imkonsiz bo'lib, tarjimon kontekstga mos ta'rifiy tarjima yoki muqobil iboradan foydalanishga majbur bo'ladi. Uchinchidan, stilistik va emotsional bo'yoqlarni saqlash muammosi. Idiomalar ko'pincha ma'lum bir stilistik (masalan, tantanavor, pastkash, neytral, hazilomuz, istehzoli) yoki emotsional (masalan, hayrat, g'azab, quvonch) bo'yoqqa ega bo'ladi. Tarjima jarayonida bu nozikliklarni saqlab qolish, maqsad tilda ham xuddi shunday ta'sirni yaratish katta mahorat talab qiladi. Agar bu bo'yoqlar yo'qolsa, tarjima quruq, ma'nosiz yoki manba matnning asl ruhiyatidan uzoq bo'lib qoladi. To'rtinchidan, tarjima strategiyalari tanlashdagi qiyinchiliklar. Idiomlarni tarjima qilishda tarjimon turli strategiyalardan foydalanishi mumkin: to'liq ekvivalent topish, qisman ekvivalentdan foydalanish, kontekstual almashtirish, tavsifiy tarjima, kalka (so'zma-so'z ko'chirish) yoki iborani tushirib qoldirish (agar uning ahamiyati minimal bo'lsa). Har bir ibora va har bir kontekst uchun eng maqbul strategiyani tanlash tarjimondan katta bilim, tajriba va ijodiy yondashuvni talab qiladi. Noto'g'ri tanlangan strategiya esa ma'no buzilishiga, matnning tabiiyligini yo'qotishiga yoki o'quvchi tomonidan noto'g'ri tushunilishiga olib kelishi mumkin. Beshinchidan, kontekstning hal qiluvchi ahamiyati. Idiomning ma'nosi uning qaysi kontekstda qo'llanilayotganiga bog'liq holda o'zgarishi mumkin. Bir ibora turli vaziyatlarda turli xil ma'nolarni anglatishi mumkin. Tarjimon ibora qo'llanilgan matnning umumiy mazmunini, uslubini, auditoriyasini va maqsadini chuqur tushunishi kerak. Kontekstni e'tiborsiz qoldirish tarjimaning xato bo'lishiga olib keladi. Ushbu muammolarni o'rganish va ularga yechim topish ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima sifati va samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu nafaqat tarjima nazariyasi va amaliyoti uchun, balki tilshunoslik, madaniyatshunoslik va madaniyatlararo muloqot sohalari uchun ham katta ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek tili idiomalarining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga, tarjima jarayonida yuzaga keladigan asosiy qiyinchiliklarni tizimlashtirishga va ularni bartaraf etish uchun samarali tarjima strategiyalarini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Ayniqsa, yosh tarjimonlarning malakasini oshirish, ularni idiomatik iboralarning murakkab dunyosiga kiritish va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishda ushbu mavzuning ahamiyati beqiyosdir.

XULOSA

Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida idiomatik ifodalar muhim o'rin tutadi. Bunday ifodalar ko'pincha to'g'ri tarjima qilinmaydi, chunki ularning ma'nosi so'zma-so'z olinganda tushunarsiz bo'lishi mumkin. Tarjimonlar madaniy kontekstni, til strukturasiidagi farqlarni va o'zbek tilida mavjud bo'lmagan analoglarni hisobga olishlari zarur. Bu jarayonda yaratuvchanlik va ijodkorlik ko'rsatish juda muhimdir, chunki ko'plab inglizcha idiomalar o'zbek tilida o'ziga xos ekvivalentlarga ega emas. Shu sababli, tarjimonlar ko'pincha sinonimlar yoki parallel iboralarni izlashga majbur bo'lishadi. Tarjima jarayonida aniqlik va to'g'rilikni ta'minlash uchun chuqur tahlil va madaniyatlararo muloqot zarur. Natijada, ingliz tilidagi idiomatik

ifodalarni to'g'ri tarjima qilish nafaqat tilni o'rganishni soddalashtiradi, balki madaniyatlararo aloqalarni ham rivojlantiradi.

MANBA

1. Abdurahmonov, A. (2018). Tarjima nazariyasi va amaliyoti. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. 45-bet
2. Khamraev, I. (2020). Ingliz tilidagi idiomatik ifodalar: Tarjima muammolari va yechimlar. Fan va texnologiya. 29-bet
3. Murodov, S. (2019). Madaniyatlararo muloqot va tarjima. O'zbekiston Milliy Universiteti. 139-bet
4. Rahmonov, R. (2021). Tarjima jarayonida madaniy tafovutlar. O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi. 70-bet
5. Tursunov, D. (2022). Idiomatik ifodalar va ularning tarjimasi. Ijtimoiy fanlar akademiyasi. 87-bet